

nepakankamos eksplikacijos. Atrodo, kad autorius šiuos terminus vartoja sintaksinio veiksnio, papildinio ir tarinio prasme. Tai liudytų pasakymas: „refleksyvinis įvardis vartojamas tada, kai veiksmas nukreipiamas į veiksmo atlikėją, o subjekto vardininkas yra identiškas su objektiniu linksniu“ (p. 36). Pirmiausia, nusakant refleksyvizacijos sąlygas, terminai *subjektas* ir *objektas* turėtų būti vartojami tik semantinė prasme, t.y. kaip tam tikri veiksmažodžio aktantai. Be to, subjektas turėtų būti suprantamas ne tik kaip agentas, bet kaip pirmojo rango aktantas, kuris elementariuose sakinių modeliuose su konkrečiu predikatu vartojamas veiksnio funkcija. Antra, veiksmažodis nebūtinai turi eiti tarieniu, – jis gali būti pavartotas bet kuria asmenine ar beasmenine forma, o pastaruoju atveju jo subjektas nebus reiškiamas vardininku, pavyzdžiui, *Jonas liepė man parašyti savo darbo ataskaitą*. Trečia, refleksyvinio įvardžio reikalauja ne tik veiksmažodžio subjekto ir objekto koreferentiškumas, bet ir subjekto koreferentiškumas su bet kuriuo to paties veiksmažodžio aktantu ir netgi cirkumstantu, pavyzdžiui, *Savyje jokių trūkumų jis nematė*. Ketvirta, refleksyvinio įvardžio reikalauja ne tik veiksmažodžio, bet ir bet kurio kito predikatinio žodžio aktantų koreferentiškumas, pavyzdžiui, *Jonas nepanašus į save. Jonas geras tik sau*. Vadinasi, refleksyvizacijos reikalauja predikatinio žodžio aktantai ir cirkumstantai, kurie yra koreferentiški su to paties predikatinio žodžio pirmojo rango aktantu.

Nepatenkina kai kurių įvardžių sintaksinių ypatybių nusakymas, kai priešinamas jų vartojimas „su daiktavardžiu“ ir „su veiksmažodžiu“, taip pat terminų „autonominės, neautonominės formos“ (p. 18) vartojimas. Sintaksinei įvardžių charakteristikai būtina ir pakankama priešinti substantyvines ir adjektyvines jų funkcijas, o pastarąsias skirti į atributines ir predikatyvines. Tuomet iš karto paaiškėja, kad būdvardinių įvardžių galimybės atlikti predikatyvinę funkciją yra nevienodos.

Šioje recenzijoje paliesti tik kai kurie recenzentei atrode polemniai ar dar svarstyti

klausimai. Recenzuojamoji knyga nušviečia labai daug ir kitokių klausimų, kaip antai antrojo asmens įvardžių vartojimą priklausomai nuo socialinių komunikantų santykių ir socialinių komunikacijos sąlygų, participinių įvardžių daugiskaitinės reikšmės savitumus, įvardžių sinonimiją ir neutralizaciją, autorinio pirmojo asmens reiškimą ir daugelį kitų dalykų.

D. Tekorienė

Untersuchungen zu den baltischen Sprachen. Linguistische Studien, Reihe A, Arbeitsberichte 128, Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft. – Berlin, 1985. – 165 p.

Iš tikrųjų galima džiaugtis Vokietijos Demokratinės Respublikos baltistų veikla ir laimėjimais. 1985 m. gruodžio 13 d. Berlyne šios šalies baltistai surengė jau 58-ąją savo konferenciją, kurioje, be kitų dalykų, apvarstė Vilniuje įvykusios tarptautinės baltistų konferencijos rezultatus, gražiai paminėjo Antano Baranausko 150 metų ir Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 110 metų gimimo sukaktis, aptarė naujus lietuvių leksikografo darbus. 1982 m. Bad Sarove (Bad Saarow, netoli Berlyno) jie suorganizavo prie Tarptautinio slavistų komiteto veikiančios Tarptautinės baltų–slavų santykių tyrinėjimo komisijos posėdį, kurio medžiagą 1984 m. paskelbė žurnale „Zeitschrift für Slawistik“. Beje, tai jau trečias šio žurnalo sąsiuvinis, specialiai skirtas baltistikos problemoms. VDR baltistai palaiko labai artimus ryšius su Tarybų Lietuvos kalbininkais¹. Daugiausia už visą šią veiklą mes tikriausiai turėtume būti dėkingi Tarptautinio slavistų komiteto nariui, nuo 1984 m. ir VDR baltistų komisijos pirminkui, VDR Mokslų akademijos Centrinio

¹ Eckert R. Die Kooperation DDR – Litauische SSR auf dem Gebiet der baltischen Sprachwissenschaft 1963 – 1983 – Wiss. Z. Ernst-Moritz-Arndt-Univ. Greifswald, Ges. wiss. Reihe, 33(1984), 3–4, p. 19–23.

kalbotyros instituto slavistikos, balkanistikos ir finougriстикos skyriaus vadovui profesorui Raineriui Eckert'ui, kurio iniciatyva minėtame institute buvo organizuota net ir baltų kalbų tyrinėjimo grupė.

Baltų kalbų problemoms skirtas ir specialus Centrinio kalbotyros instituto darbų tomas, kuriame paskelbta keletas vertingų tyrinėjimų. Be trumpos R. Eckert'o pratarinės, pirmiausia čia spausdinama paties R. Eckert'o darbas „Sprachliches zu den lettischen Dainas der Barons'schen Sammlung (Lexemverknüpfungen aus Substantiv und Verb, die von einer Wurzel abgeleitet sind)“ (p. 1–34). Jame autorius sistemingai apžvelgia K. Barono latvių liaudies dainų rinkinyje vartojamas sintagmas, sudarytas iš tos pačios šaknies daiktavardžio ir veiksmažodžio formos, plg. *bēdu bēdāt, dziesmu dziedāt* ir t.t., vadinamąsias figura etymologica. Latvių kalbos pavyzdžius jis palygina taip pat su atitinkamomis lietuvių ir rusų kalbos sintagmomis. Ieškant lietuvių kalbos atitikmenų, čia autoriui labai pravertė „Baltisticoje“ paskelbta J. Range's studija². Gal autoriui reikėjo tik šiek tiek pakomentuoti vieną čia pateikiamą pavyzdį. Greta lat. *plaviņu nopļaut* jis nurodo liet. *pievą nupjauti*, atkreipdamas dėmesį, kad šio pavyzdžio nesama minėtoje J. Rangės studijoje. Tačiau mums atrodo, kad J. Range šio pavyzdžio sąmoningai vengė, nes liet. *pleva* ir *pjauti*, priešingai lat. *pļava* ir *pļaut*, yra skirtingų šaknų žodžiai, nors lietuviškai kalbančiam *pleva* ir *pjauti* turbūt dažniausiai atrodo tos pačios šaknies žodžiai.

Tome publikuojama Elvyros Bukevičiūtės studija „Zur segmentalen Phonologie des litauischen und deutschen Vokalismus“ (p. 35–77). Tai pirmas tokio pobūdžio lietuvių ir vokiečių kalbų lyginamasis vokalizmo tyrinėjimas. Dalį šio tyrinėjimo autorė (ji –

² Range J. D. Sprachlich-stilistische Untersuchung zur „Figura etymologica“ in den litauischen Dainos. – *Baltistica*, 1976, t. XII(2), p. 176–187; 1977, t. XIII(1), p. 281–296.

Vilniaus ir Greifsvaldo universitetų auklėtinė) jau buvo paskelbusi anksčiau³. Šia tema ji 1977 m. Greifsvaldo universitete apgynė disertaciją. E. Bukevičiūtė, pasinaudodama praktiškai visais svarbesniais lietuvių kalbos balsių tyrinėjimais, o ypač A. Girdenio „Fonologija“ (V., 1981), labai kruopščiai palygino abiejų kalbų balsius, aptarė jų panašumus, dalines ir visiškai skirtybes. Kaip ir reikėjo laukti, ji išskiria tris pagrindines skirtybes: 1) vokiečių kalbos fonologinėje sistemoje esama priešakinių labializuotų (vorderen runden) balsinių fonemų, kurių nėra lietuvių kalbos fonemų sistemoje; 2) lietuvių kalbos fonemų sistema turi kintamųjų (mutablen) vokalių fonemų, kurių neturi vokiečių kalbos fonologinė sistema; 3) skiemens kirtis lietuvių kalboje atlieka reikšmės skiriamąją funkciją. Tokia skiemens kirčio funkcija vokiečių kalbai nėra būdinga.

Raseiniškė, Leipcigo universiteto auklėtinė, buvusi R. Eckert'o mokinė Emilija Hemmerling (šiuo metu dirba Leipcigo universitete) straipsnyje „Einige Bemerkungen zur Abgrenzung der Varianten phraseologischer Wendungen im Litauischen von angrenzenden Erscheinungen“ (p. 78–99), remdamasi labai gausia lietuvių kalbos medžiaga, mėgina patikslinti teorinius frazeologizmų klasifikacijos principus. Apie lietuvių kalbos frazeologizmus autorė vokiečių filologų spaudoje yra rašiusi jau ir anksčiau⁴. Šia tema ji 1981 m. Leipcigo universitete apgynė disertaciją.

Pastaruoju metu baltistikos srityje labai aktyviai darbuojasi puikiai lietuvių kalbą mokantis VDR slavistas Frydhelmas Hinze. Šiame darbų tome spausdinama jo studija „Die nehrungskurischen Bezeichnungen des Hausgeflügels und der Wild-Avifauna im Kontext der baltischen Sprachen“ (p. 100–

³ Bukevičiūtė E. – J. Zu Grundprinzipien der Lautbildung des Litauischen und Deutschen. – *ZfSl*, 1984, Bd. 29, p. 270–285.

⁴ Hemmerling E. Arbeiten zur Phraseologie des Ostbaltischen. – *ZfSl*, 1978, Bd. 23, p. 734–742.

154). Studijos vertę didina toji aplinkybė, kad paukščių vardai čia išrinkti ne tik iš žinomų J. P. Becker'io, M. Voelkel'io, A. Bezenberger'io, J. Plakio, F. Kwaukos, R. Pietsch'o publikacijų, bet pats autorius dar spėjo medžiagos pasirinkti ir iš senųjų kuršininkų. Iš įdomesnių etimologijų galima nurodyti, jog F. Hinze, nesutikdamas su E. Fraenkel'io aiškinimu, liet. *pránka* 'antis' nelaiko skoliniu iš lenkų kalbos – jo nuomone, tai garsažodinės kilmės savas pavadinimas. Lat. *k̄iris* jam taip pat, kaip ir E. Fraenkel'iui, atrodo savas garsažodinės kilmės žodis, o ne skolinys iš Pabaltijo finų.

Šiame tome skelbiamas ir italų baltisto Gvido Micheli'ni'o straipsnis „Die Kategorie der Zukunft im Litauischen“ (p. 155–163). Jame autorius trumpai išdėsto savo platesnio darbo apie šią lietuvių kalbos problemą rezultatus.

Norėtusi tikėti, kad šis įdomus Vokietijos Demokratinės Respublikos Mokslų akademijos darbu tomas, skirtas baltistikai, nebus paskutinis.

A. Sabaliauskas

Atlas Linguarum Europae. Cartes. Volume I, premier fascicule. Van Gorcum, Assen, Pays-Bas, 1983; Atlas Linguarum Europae (ALE) sous la redaction de Mario Alinei etc. Volume I – Commentaires, premier fascicule. Van Gorcum, Assen, 1983, XCVII + 177 p.

Sunku būtų suminėti visus, net labai svarbius darbus, kurie kasmet papildo pasaulio lingvistinę literatūrą. Tačiau ir iš pačių reikšmingiausių pastarųjų metų leidinių ypač išsiskiria 1983 m. pabaigoje pasirodęs „Europos kalbų atlaso“ (toliau – EKA) I tomo I sąsiuvinis. Tiesa, jį galima palyginti su milžiniško ledkalnio žmogaus akiai matoma maža viršūne. Mat šis leidinys – didžiulio daugelio metų ir daugelio tautų kalbininkų sutelktinio darbo tik pirmas kol kas akivaizdus rezultatas.

EKA sudarymo idėja, kilusi jau 1929 m., pradėta įgyvendinti tik po kelių dešimtmečių. Tačiau netiesiogiai viso senojo žemyno lingvistiniam atlasui dirvą rengė ir kiti darbai – atskirų kalbų, giminių kalbų grupių, mažesnių ar didesnių Europos regionų atlasai, kuriuos ypač sparčiai pradėta sudarinėti po Antrojo pasaulinio karo. Septintojo dešimtmečio pabaigoje pagaliau pradėdama dirbti ir prie EKA. Kad darbas būtų sėkmingiau organizuojamas ir jo rezultatai greičiau pasiektų skaitytojų pasaulį, buvo sudaryta iš įvairių šalių 12 žymių kalbininkų EKA vyriausioji redakcinė kolegija, kuri vėliau ne kartą pildyta: I tomo I sąsiuvinio tituliniam lape įrašytos 38 pavardės, tarp jų – šešios tarybinių kalbininkų. Iki 1982 m. tos kolegijos pirmininku buvo vienas iš didžiausių šio darbo iniciatorių ir organizatorių Neimegeno (Olandija) universiteto profesorius A. Veinenas (Weijnen), o nuo minėtų metų jai vadovauja Olandijoje dirbantis italų kalbininkas profesorius M. Alinėjus (Alinei). Vienas iš redakcinės kolegijos vicepirmininkų buvo ir žymus tarybinės dialektologijos atstovas R. Avanesovas. Deja, jis, kaip ir dar keli redakcinės kolegijos nariai, publikuotų EKA žemėlapių nesulaukė. EKA I tomo I sąsiuvinis dedikuotas R. Avanesovo (1902–1982) atminimui.

Atskirose šalyse reikalingiems lingvistiniams duomenims rinkti ir jiems apdoroti yra įkurti EKA nacionaliniai komitetai. Tarybų Sąjungoje tokį komitetą sudaro 33 kalbininkai, tyrinėjantys visas mūsų šalies europinės dalies kalbas. Jam vadovauja TSRS MA Rusų kalbos instituto direktoriaus pavaduotojas V. Ivanovas (iki 1982 m. – R. Avanesovas). Lietuvoje EKA duomenų rinkimu ir tvarkymu rūpinasi komisija, į kurią įtraukti Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bei aukštųjų mokyklų kalbininkai: A. Girdenis, V. Grinaveckis, J. Karaciejus, K. Morkūnas, Z. Zinkevičius.

Kiekvieno lingvistinio atlaso kūrimo istorijoje labai svarbus darbo etapas – medžiagos rinkimo programos sudarymas. EKA sudarytos ir po ilgų svarstymų patvirtintos